

Ester Noguera-Juncà

DEPARTAMENT D'ECONOMIA. UNIVERSITAT DE GIRONA

Doctora en Turisme i professora associada a la Universitat de Girona i a l'Escola Universitària d'Hoteleria i Turisme de Sant Pol de Mar (UdG). Membre del Grup de Recerca Interdisciplinari en Gènere i Desigualtats Socials (UdG). Els seus interessos de recerca són, entre d'altres, el fenomen turístic als espais de muntanya. Actualment també és presidenta del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès.

Josep Sauret i Pont

PAVEL·LÓ DE LA REPÚBLICA - UNIVERSITAT DE BARCELONA

Economista. Màster en Història Contemporània. Doctor en Humanitats. Membre dels Congressos sobre l'Exposició Iberoamericana de Sevilla (Universitat Sevilla). Guanyador d'Ajudes a la Investigació de Correus 2019. Interessat en vinyetes filatèliques i les seves relacions amb totes les ciències. Membre dels comitès organitzatius de les seccions d'economia i història de l'Ateneu i del Cercle Filatèlic de Barcelona.

Les vinyetes filatèliques turístiques, un element publicitari gairebé desconegut: el cas de Camprodon

Aspectes preliminars

Les vinyetes filatèliques són un producte *ephemera*, tenen una finalitat única i una durada limitada, i per aquesta raó es consideren sovint elements sense gaire importància; malauradament, moltes han desaparegut. Són la ventafocs de la filatèlia, o *cinderella stamp*, com en dirien els anglesos. No obstant això, tenen un destacable vincle amb la història i amb l'art en cada època, tant conceptualment com per les seves referències a pintors, cartellistes, dissenyadors i fotògrafs.

A finals del segle XIX i principis del XX a Europa, i per extensió a Catalunya, les vinyetes turístiques van viure "una època d'or", ja que la propagació de les tesis higienistes¹ entre les classes benestants, juntament amb la millora dels sistemes de transport, va fer augmentar els moviments de persones per oci. Eren persones que viatjaven a llocs de mar o de muntanya per la puresa dels seus aires i la frescor de les seves aigües. La comunitat amfitriona va crear, tot sovint amb la col·laboració dels mateixos hostes, diverses organitzacions per donar a conèixer els seus territoris. Una de les activitats

que van realitzar per promocionar-se va ser l'emissió de vinyetes filatèliques que al·ludien als espais més emblemàtics i a les qualitats dels seus llocs.

En aquest article ens centrem en l'anàlisi de les vinyetes emeses pel Sindicat d'Iniciatives Turístiques de Camprodon, una entitat integrada per camprodonins i estiuejants de Barcelona que tenia com a objectiu principal la promoció i el foment del turisme en aquesta vila del Pirineu català. Les vinyetes en qüestió van ser un aprofitament fàcil i econòmic dels cartells de Morell, de les postals de Thomas i de les fotografies de Planesas, entre d'altres.

Per assolir aquest objectiu, primer farem una aproximació al concepte i al naixement de les vinyetes i estudiarem el vincle que tenen amb el fenomen turístic de principis del segle XX; tot seguit, analitzarem els dos fulls de vinyetes dels quals es té constància que va crear el Sindicat esmentat, i, finalment, perfilarem unes conclusions sobre una de les primeres eines de promoció turística que coneixem.

Les vinyetes filatèliques, què són?

Tradicionalment hi ha hagut una certa discussió sobre el concepte, fins i tot sobre el nom. Sense pretendre entrar en polèmica,

1

La corrent "higienista" neix dins la medicina de l'Europa central i s'aplicarà en política amb el liberalisme per combatre els estralls que feien malalties com el còlera o la febre groga a les aglomeracions ciutadanes. És el començament de l'aigua corrent, de les cloaques... A Espanya aquestes teories no s'aplicaran fins després de la mort de Ferran VII (1833). En una fase més avançada, ja a finals de segle, es buscarà eliminar les malalties individuals conseqüència del clima, entre altres factors, per exemple les malalties pulmonar (Alcaide, 1999; Larrinaga, 2015).

intentarem aclarir-ho. És evident que no parlem de la vinyeta com a part d'una tira d'un còmic ni d'un segell de correus, amb els quals apareixen les primeres confusions. Un segell és una taxa, per tant, oficial, emesa per un organisme que té el monopoli i que serveix per pagar un servei, com pot ser franquejar cartes o transportar paquets. La vinyeta té una finalitat publicitària, no està emesa per cap organisme oficial i, ocasionalment, serveix per rescabalar diners. Les confusions amb el segell de correus s'originen per les similituds entre els dos elements, com són la perforació en forma de dents dels fulls que s'imprimeixen i el paper engomat.

El segell de correus neix a Anglaterra el 1840 com a conseqüència d'una profunda reforma del sistema de tramesa de cartes i d'altres objectes. A França, el primer segell és del 1849 i a Espanya del 1850. Ningú de les administracions dels estats pensava donar-li una utilitat publicitària, sinó que el que es pretenia era desenvolupar el concepte de nació-estat en una època en què s'estaven consolidant juntament amb els imperis moderns. Es pretenia afirmar la identitat nacional i per això s'unificaven els diferents sentiments nacionals entorn al rei, al cap d'estat, al sistema de govern, etc. Justament per aquest motiu a les imatges dels primers segells sempre hi figuren els elements esmentats.

Juntament amb el segell neix el col·leccionisme i, ben aviat, aquest sector va demanar segells més bonics que poder repetir la mateixa imatge en diferents colors. Les

administracions estatals no van acceptar la proposta i va ser en aquesta tessitura que organismes privats van decidir fer vinyetes commemoratives d'esdeveniments. Hem de tenir present que és l'època de les grans exposicions universals, nacionals i locals, i, lògicament, totes necessiten publicitat. I, en aquestes confluències, podríem dir que neixen les vinyetes.

Classificar les vinyetes és molt complex, ja que n'hi ha de moltes tipologies. A Espanya són considerables les vinyetes comercials, patriòtiques i esportives, tot i que de les que n'hi ha més quantitat són de les turístiques i de Setmana Santa. Cal anotar que aquestes últimes van començar sent religioses, però amb el temps van adquirir una deriva turística que buscava fomentar aquestes festivitats locals.

El turisme i la seva publicitat

A finals del segle XIX, coincidint amb el desenvolupament dels transports, fonamentalment trens² i vaixells,³ es va produir un interès creixent per viatjar entre les classes acomodades⁴. Es tractava de conèixer espais naturals llunyans i desconeguts, obres artístiques de l'antiguitat i jaciments arqueològics, també informar-se sobre les noves tecnologies que s'ensenyaven a les exposicions universals (Casassas, 2014). Els anglesos, pioners com en moltes altres coses, s'interessaran fonamentalment per països europeus com Suïssa, Itàlia i Grècia, però també per Egipte i l'Índia, entre d'altres (Hobsbawn, 2013). També es tractava de millorar la salut

Paraules clau: vinyetes filatèliques, promoció turística, Camprodon, Sindicat d'Iniciatives Turístiques.

Palabras clave: viñetas filatélicas, promoción turística, Camprodon, Sindicato de Iniciativas Turísticas

Keywords: cinderella or poster stamp, tourist promotion, Camprodon, Sindicato d'Iniciatives Turístiques

2

Si bé la primera màquina de tren és del 1804 i la primera línia de transport regular del 1825 a Anglaterra, el creixement massiu no serà fins a la segona meitat de segle. A Espanya la primera línia és del 1848, la de Barcelona a Mataró.

3

El vaixell de fusta, tot i la incorporació del vapor com a força motriu, tenia el creixement limitat quant a volum i capacitat de càrrega. És amb l'aparició del vaixell de ferro, gràcies als avenços de la metal·lúrgica i mogut per vapor produït en calderes cilíndriques, que a la segona meitat del segle XIX, s'incrementen molt les possibilitats de càrrega i velocitat. Efectivament els vaixells poden ser més grans ja que gràcies a les noves calderes també augmentaran la potència i la velocitat. El primer transatlàntic amb casc de ferro i mogut a vapor es construeix a Anglaterra el 1845. El pas definitiu vindrà a partir del 1897 amb l'aparició del motor dièsel, basat en la combustió interna del gasoil.

4

És evident que les classes obreres no tenen temps ni diners per

Les vinyetes filatèliques són una font d'informació historiogràfica i artística relevant i es poden analitzar per confirmar fets històrics. Partint d'aquesta realitat, aquest article, que sorgeix de les tesis doctorals dels autors, pretén descriure les vinyetes impreses als anys trenta del segle XX pel Sindicat d'Iniciatives Turístiques de Camprodon, que, juntament amb cartells, postals i fotografies, anaven repetint les mateixes imatges i així contribuïen a crear un missatge publicitari coherent i unificat.

Las viñetas filatélicas son una relevante fuente de información historiográfica y artística y pueden ser analizadas para confirmar hechos históricos. Partiendo de esta realidad, el presente artículo, que surge de las tesis doctorales de los autores, pretende describir las viñetas impresas en los años treinta del siglo XX por el Sindicato de Iniciativas Turísticas de Camprodon, que, juntamente con los carteles, postales y fotografías, iban repitiendo las mismas imágenes y contribuían así a crear un mensaje publicitario coherente y unificado.

Philatelic stamps are a relevant source of historiographical and artistic information and they can be analysed to confirm historical facts. On that basis, this paper, emerging from the author's doctoral thesis, aims to describe the poster stamps printed in the 1930s by the Sindicat d'Iniciatives Turístiques de Camprodon (Tourism Initiatives Union of Camprodon), which, together with posters, postcards and photographs, repeated the same images and, consequently, contributed to the building of a consistent and solid advertising message.

als balnearis i als banys de mar (Gil de Arriba, 1992) fent excursionisme i esport (Tatjer, 2012). Així va ser com les teories higienistes i vitalistes⁵ van començar a imposar-se entre les classes benestants de la societat. De fet, aquest moviment va ser el naixement del turisme actual. D'acord amb Vidal (2003):

“El turisme ha estat definit com l'estudi de l'home (el turista) desplaçat del seu lloc habitual, com l'aparell i xarxa que respon a les necessitats del turista, o també des de la dialèctica que s'origina entre el món ordinari (d'on ve el turista) i el món no ordinari (allà on el turista es desplaça).”

És evident que no hi ha una data única de naixement del turisme, ja que no existeix ni pot existir un acte fundacional (Aracil, 2008). Amb tot, els suïssos consideren que va ser l'any 1787 quan va començar el turisme al seu país. Sembla una exageració, i més si mencionen que, el 1864, a Saint Moritz, l'hotelier Johannes Badrutt va començar a promocionar, entre els clients que tenia a l'estiu, principalment anglesos, el turisme d'hivern (Switzerland Tourism, 2014-2015). Robert Herbert (1989) cita com un moment molt important d'iniciació del turisme la celebració de l'Exposició Universal de París del 1867,⁶ que va rebre més de nou milions de visitants. De fet, es pren com l'inici del turisme tal com el coneixem avui dia.

En la mateixa línia, tampoc hi ha una data única de naixement del cartell turístic,⁷ predecessor clar de la vinyeta turística. En aquest inici, les companyies de ferrocarril i navals inserien el gruix de la seva publicitat a la premsa tot i que, paral·lelament, també van aparèixer els primers cartells. Els primers, estrictament tipogràfics i informatius, reproduïen els horaris. A partir del 1880 el turisme ja va arribar a la petita i mitjana burgesia, que començava a adoptar l'hàbit de marxar de vacances seguint els costums que els més adinerats de la societat havien començat anys abans. És en aquest punt que el turisme va esdevenir una indústria i que la competència va obligar a fer ús de la publicitat. Amb consonància amb Weill

(2003), “el cartell turístic havia quedat definitivament fixat com a tipologia de missatge d'entitat pròpia”.

Els governs i la iniciativa privada aviat es van adonar de les immenses possibilitats de negoci que s'obrien i, per aquest motiu, van començar a crear societats mixtes per fer-ne publicitat⁸ i facilitar els viatges. Un bon exemple el trobem a Suïssa, quan l'any 1869 es va fundar la Union Internationale des Hôteliers, després que l'any 1863 Thomas Cook organitzés el primer viatge col·lectiu. A Espanya aquestes idees van arribar amb un cert retard respecte a l'Europa avançada. No va ser fins al Reial decret⁹ de 6 d'octubre de 1905, publicat l'endemà al número 280 de la *Gaceta de Madrid*, quan es va crear la Comisión Nacional de Turismo (González, 2005), la qual era “encargada de fomentar en España, por cuantos medios estuvieran a su alcance, las excursiones artísticas y de recreo del público extranjero” (Fernández, 1991).

L'any següent, el 1906, per mitjà d'una Reial ordre de 6 de juny, ja es va incentivar els municipis a organitzar comissions permanents per atreure el que en deien forasters a l'època, que serien els turistes d'avui. Les actuacions de la Comisión Nacional de Turismo van ser molt minses, possiblement el fet més destacat va ser la primera reglamentació de la professió de guies intèrprets de turisme segons la Reial ordre del Ministeri de Governació de 17 de març de 1909. D'acord amb González (2005):

“A pesar de que la creación de la Comisión Nacional supuso el primer paso en la implicación del Estado español en este sector emergente, lo cierto es que se ha magnificado su importancia. Su actuación real fue efímera y simbólica, ya que su acción quedó aletargada, como consecuencia de la caída del gobierno que la creó y aunque no fue disuelta, tampoco realizó actividad alguna.”

Uns anys més tard, concretament al Reial decret de 19 de juny de 1911, publicat al número 171 de la *Gaceta de Madrid*, es

fer-ho. No serà fins 1936 que per primer cop a la història dels drets laborals, el govern francès del socialista Léon Blum obrirà la porta a les vacances pagades i el 1972 entrarà en vigor el conveni sobre les vacances pagades de l'Organització Mundial del Treball.

5

Les teories vitalistes es desenvolupen a la segona meitat del segle XIX i primeres dècades del XX i ens venen a dir que existeix una força o impuls vital sense el qual no podem explicar la vida. És un moviment en pro del benestar que fomenta veure's bé, sentir-se i estar bé. (Silveira, 2008).

6

Va estar oberta des de l'1 d'abril fins al 31 d'octubre. S'hi van presentar invents tan importants com el formigó armat i l'ascensor hidràulic. Va ser la segona Exposició Universal després de la de Londres del 1862 (Herbert, 1988).

7

El cartell és un mitjà plàstic destinat a ser fixat en algun lloc per divulgar un esdeveniment o per donar a conèixer algun indret o alguna cosa. Generalment presenta connexions amb l'art i el disseny. És evident que cal turisme perquè hi hagi cartells turístics.

8

Un dels mitjans serà el cartell, cultivat per veritables artistes durant la Belle Époque, com Toulouse-Lautrec i Jules Cheret a França, i Rusiñol i Casas entre nosaltres. A Espanya van ser organismes provincials i locals, clubs esportius (en destaquem el Club Alpi) i empreses turístiques —com agències de viatges, hotels i balnearis i companyies de navegació i/o de ferrocarrils— els que van crear els primers cartells publicitaris turístics (Satué, 2011; Montaner, 2004). Un altre mitjà serà la vinyeta que molts autors qualifiquen com un cartell petit atès que en molts casos es repeteix la imatge (Barjau, 2003).

9

Reial decret del govern liberal que presidia Montero Ríos a proposta d'Álvaro de Figueroa, comte de Romanones, ministre de Foment i aprovat per Alfons XIII.

va substituir la comissió esmentada per la Comisaria Regia de Turismo y Cultura Artística Popular. A l'exposició de motius de la substitució hi trobem dues notes fonamentals, que són la promoció turística i la conservació de l'element bàsic d'atracció en aquella època, l'Espanya artística, monumental i pintoresca. Amb concordança amb Vidal (2003):

“Així doncs, l'element clau que va informar la imatge turística d'aquesta primera part del segle XX va ser el patrimoni monumental i artístic, des de l'antiguitat preromana fins a la pintura romàntica del segle XIX; era una imatge que volia privilegiar la posada en valor del patrimoni artístic enfront del patrimoni natural.”

I seguint aquestes mateixes intencions, l'any 1928, es va fundar el Patronato Nacional de Turismo, organisme que va substituir la Comisaria Regia. És en aquesta època que trobem les primeres vinyetes, totes impreses a París per la Imprimerie de Vaugirard¹⁰ (imatge 1). L'origen són fotos, avui diríem que molt acadèmiques, emmarcades per una bordura en sanefa amb una fletxa a les cantonades que ens remarquen la foto central,

la paraula *España* a la part superior i la ciutat corresponent a la part inferior. En totes hi podem veure monuments i edificis, que és el que es pretenia potenciar. Hi veiem vistes o llocs representatius fonamentalment de capitals de província, com l'Alhambra de Granada o les catedrals de Burgos i León. Cal esmentar que tant el paper com l'acabat tenien molta qualitat pel que trobem a l'època, un fet que possiblement justifica que un organisme estatal espanyol encarregués el treball a una empresa forana. Així mateix, a més de la qualitat artística de les fotografies i de les vinyetes, s'ha de destacar la innovació que va representar a l'època el fet d'utilitzar fotos per fer vinyetes en lloc dels dibuixos tradicionals.

Les vinyetes turístiques de Camprodon

Durant les primeres dècades del segle XX van proliferar les associacions locals de foment i promoció del turisme, moltes amb el nom de Societat d'Atracció de Forasters, com són els casos de Barcelona, Puigcerdà, Sant Feliu de Codines i Tarragona, i d'altres amb noms similars, com Girona (Atracció de Forasters), Reus (Sindicat d'Iniciativa), Ripoll (Sindi-

10

Famosa impremta de l'època que va fer moltes sèries de vinyetes publicitàries. En destacaríem les fetes per França i les seves colònies per potenciar-hi el turisme, que també van circular abundantment al país veí, i una sèrie per fer propaganda dels balnearis alemanys. El format sempre era el mateix, una foto central emmarcada per una bordura amb sanefa on s'indicava l'edifici que era (Sauret, 2018).

Mostra d'un dels fulls sencers impresos per Imprimerie de Vaugirard (1928). COL·LECCIÓ PARTICULAR DE JOSEP SAURET

cat d'Iniciativa) i Camprodon (Sociedad de Atracción de Forasteros), i diferents autors (Palou, 2012; Puigvert, 2018; Sauret, 2018).

La manca de diners i d'estabilitat política va fer que, generalment, aquestes entitats tinguessin una vida curta i, consegüentment, una activitat minsa. En aquest sentit, cal esmentar que només es té constància de l'emissió de vinyetes com a instrument propagandístic en els casos de Barcelona, Camprodon, Reus i Sant Feliu de Codines (Sauret, 2018).

A Camprodon, la propagació arreu d'Europa de les tesis higienistes que atribuïen la qualitat de sanador als aires de muntanya va fer que el poble comencés a rebre, a finals del segle XIX, visites de famílies burgeses barcelonines. L'arribada dels primers viatgers va obrir grans possibilitats econòmiques als habitants de la regió, on la ramaderia i les explotacions agrícoles d'autoconsum s'havien convertit en la font de riquesa bàsica i escassa, sobretot després de la pèrdua de competitivitat de les manufactures llaneres i metal·lúrgiques (Noguer-Juncà, 2019).

La població camprodonina es va adonar amb celeritat dels ingressos que aquelles persones adinerades, que a la primera dècada del segle XX van arribar a ser més de 1.000 i entre les quals hi ha el conegut doctor Bartomeu Robert, els Oliveda o els Carulla, podien aportar a la seva pèssima economia, així que els comerciants adornaven bé els aparadors i les fondes omplien les neveres (Planas, 1993).

Cal esmentar que el creixement constant de l'activitat turística ha suposat que el turisme s'hagi convertit actualment en l'activitat econòmica principal, i gairebé exclusiva, de la regió, tant de poblacions amb renom turístic, com Camprodon o Setcases, com de municipis tradicionalment no turístics, com Vilallonga de Ter, Llanars o Molló.

Aquella colònia d'estiuejants, que era també una part de la inquieta Barcelona de la Renaixença, va fundar la Sociedad de Atracción de Forasteros l'any 1930, tal com ho va anun-

ciar *El Muntanyenc* del 2 de març del 1930 amb el títol "Per una atracció de forasters". A l'article es diu:

"Fins avui, molt s'ha get per millorar la vila i fer-la un deliciós lloc d'estiueig. Fins avui, però poc s'ha fet per propagar-ne les seves belleses. Poc s'ha fet per donar a conèixer la nostra vila en sos diferents aspectes d'estació d'istiu i d'hivern. Cal, dons, que tots els qui estimem la vila procurem fer conèixer d'ací i d'allà el Camprodon de les aigües riques i abundoses, del clima fresc i sanitos de l'istiu, més cal també fer conèixer el Camprodon cobert de neu a l'hivern, que guarda un sens fi d'emocions al turista, amant dels esports de muntanya. I encara cal fer conèixer aquestes hores delicioses de tardor, en què la Natura va despullant-se poc a poc de les seves gales, prenent arbres i plantes un tó multicolor, lluint damunt la terra, un sol tebi i acaronador, que convida al passeig per les afores..." [sic]

Si hem de jutjar pels esdeveniments, l'entitat es va posar a treballar ràpidament. En *El Muntanyenc* de dues setmanes després (16 de març del 1930) ja es menciona que "son nombrosos els camprodonins que han promès llur apoi" [sic] i que "entre les adhesions rebudes, la del bon patrici i antiquíssim estiuejant D. Miquel C. Arrau". I en l'edició del quinzeneri del 30 de març del 1930 s'anuncia: "en la reunió (...) es prengué l'acord de fer editar unes guies de Camprodon i dels seus voltants, amb profusió de text i de fotografies".

En una reunió celebrada el 30 d'abril del 1933 al Casal Camprodoní, a la qual va assistir el delegat de Turisme de la Generalitat al Pirineu, el senyor Vesa, es va acordar anul·lar la Sociedad de Atracción de Forasteros i crear el Sindicat d'Iniciatives Turístiques (Noguer-Juncà, 2019). A la portada d'*El Muntanyenc* del 7 de maig del 1933, amb el títol "Ja tenim Sindicat de Turisme", s'exposa:

"(...) cal fer constar que aquell nucli que es constituí sota el nom d'Atracció de forasters no es va pas quedar enrera. Durant aquets tres anys s'han fet diferents llibres i fulls de propaganda s'han tingut

11

Josep Morell (Sant Esteve d'en Bas 1899 - Barcelona 1949). Pintor i cartellista format a Sevilla i amb estudis a Barcelona, d'on era professor de l'Escola d'Arts i Oficis. Va tenir èxits nacionals a Màlaga i Madrid, i internacionals a París i Perpinyà, entre d'altres. A vegades actuava com a mitjancer entre Camprodon i la Generalitat en qüestions turístiques. Podem contemplar obra seva al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i a l'Escola Dr. Robert de Camprodon (Sauret, 2018).

12

Escut caironat amb quatre quarts: al primer i al tercer, la creu de Sant Jordi, i al segon i al quart, el senyal del comtat reial del Casal de Barcelona (Fluvià, 2011).

13

Josep Thomas i Bigas (Barcelona 1852 - Berna 1910) va fundar Casa Thomas, una de les impremtes més modernes a l'època, que va destacar per la seva producció de postals il·lustrades d'obres d'art i de diferents paisatges i poblacions de tot Espanya (Permanyer, 1998).

14

Josep Thomas i Corrons (Barcelona 1876 - Barcelona 1933) va fundar, juntament amb el seu germà bessó Eudald, l'empresa Hijos de J. Thomas (Tarrés, 2007).

15

Es té constància que la població de Camprodon ha patit diversos episodis de pestes, com la del 1348 i la del 1654 (Planas, 1993), i de tifus, el 1924, que van fer perillar l'arribada d'estiuejants arran de la mort d'alguns d'ells, entre els quals hi ha el metge barceloní Jaume Ferrer i Bàrbara (Noguer-Juncà, 2019).

16

El Castell de Sant Nicolau, ubicat al turó de nom Puig de les Relíquies, es va edificar durant el segle XII i va tenir una importància rellevant en les guerres amb els francesos (Planas, 1993). Actualment, la muntanya està ocupada per horts i per cases d'estiueig.

17

L'origen del Monestir de Sant Pere se situa en una antiga església, consagrada el 904 i dedicada a Sant Pere. A mitjans del segle X, el comte Guifré II de Besalú va

iniciatives i s'han portat a cap magnífiques empreses. Mancava, però, que una entitat aplegués en els seus rengles a tots els interessats per l'estiueig i el turisme, que amb una Junta al davant senyalés la propaganda a portar a cap, la forma de recaptar cobais, etc.” [sic]

La Junta del Sindicat es va constituir sota la presidència de l'alcalde de la vila, Francesc Suriñach, i hi participaven també altres forces vives locals i foranies, com Llorenç Birba (vice-president), Ignasi Costa (tresorer), Valentí Planesas (vocal), Camil Güell (vocal) i Josep Morell (director artístic),¹¹ entre d'altres.

L'entitat en qüestió, a més de cartells, també va editar vinyetes. Tenim constància de dos fulls diferents unicolors de 3 x 4 vinyetes, un de color marró (imatge 2) i l'altre de color blau (imatge 3), i, segons algunes persones de Camprodon, es venien a 5 cèntims de pesseta cada una. Les vinyetes, conservades sempre en col·leccions particulars, ja que fins ara cap organisme administratiu s'ha mostrat sensible a aquest tipus de publicitat, les hem trobat dentades i sense dentar, també en els fulls sencers en què

es van editar. En el cas de les que són sense dentar suposem que són proves que es van fer abans de la impressió definitiva. El disseny de les vinyetes és una fotografia central del poble o dels seus entorns dins d'un marc, que a la part superior sempre incorpora el nom del poble i a un costat hi figura l'escut de la vila i a l'altre el de Catalunya. A més, en dues, al centre es torna a repetir el nom de Camprodon amb lletres gruixudes. I també als dos fulls hi ha el mateix missatge: “per patriotisme feu circular aquests segells” (Sauret, 2018). A cada un dels fulls es reproduïxen cartells de Morell, que són les vinyetes que porten integrada en la il·lustració la paraula Camprodon inscrita en majúscules. En el primer full observem el pont romànic des de sota. Segons sembla, aquesta imatge té l'origen en un cartell de 71 x 101 cm, datat de l'any 1930. La diferència entre la vinyeta i el cartell és, a més del cromatisme (el cartell incorpora colors relacionats tradicionalment amb la regió, com el blanc de la neu), les anotacions “Morell 1930” i l'escut de Barcelona¹² a la part superior dreta.

En el segon full, el cartell de Morell, és un primer pla d'un esquiador (imatge 4), que

decidir fundar-hi un monestir benedictí, que va ser ocupat per monjos benedictins fins a la desamortització del 1835 (Planas, 1993). Després d'unes rehabilitacions dirigides per l'arquitecte Jeroni Martorel, el 16 de setembre del 1933 es va tornar a consagrar l'església, l'única part que es conserva de l'edifici benedictí (Dalmau i Molas, 2016).

18
Església d'estil eclèctic neogòtic ubicada al veïnat de Creixenturri del municipi de Camprodon. Al segle x hi havia una església romànica que als segles xiv i xv, com a conseqüència d'uns terratrèmols, va ser transformada. A finals del segle xix es van fer les reformes que la van configurar tal com està actualment. S'hi celebra missa per l'aplec del Remei, el segon diumenge del mes d'octubre (Birba, 1972).

19
Alfons Rigat, propietari de la fonda Can Borrà, va guanyar la loteria el setembre del 1914 i amb els diners va construir l'hotel esmentat (Planas, 1993). Actualment, aquest establiment d'estil modernista, que s'anomena Hotel Camprodon, encara està en funcionament.

Primer full de vinyetes del Sindicat d'Iniciatives Turístiques de Camprodon (vers el 1930). COL·LECCIÓ PARTICULAR DE JOSEP SAURET

Segon full de vinyetes del Sindicat d'Iniciatives Turístiques de Camprodon (vers el 1930). El full no està dentat; entenem que va ser una prova d'impremta. COL·LECCIÓ PARTICULAR DE JOSEP SAURET.

probablement va ser el precedent d'un cartell de 69 x 100 cm, publicat cap al 1930, que anunciava uns esquís de fusta fabricats a Camprodon. En aquest sentit, cal esmentar que la pràctica de l'esquí es va potenciar a partir de dos esdeveniments: la celebració, amb la col·laboració de la secció de muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, del primer concurs d'esquí els dies 18 i 19 de febrer del 1918; i la fundació l'any 1934 de l'Ski Club Camprodon, els membres del qual aprenien a esquiar a Can Vaca Negra i, quan en sabien una mica més, practicaven als Adous de Can Beia (Noguer-Juncà, 2019).

Ambdós cartells els va imprimir, tal com observem al lateral inferior esquerre, Thomas SA. Aquesta empresa era propietat de Josep Thomas i Bigas,¹³ aficionat a l'excursionisme i soci del Centre Excursionista de Catalunya, el qual va passar diversos estius a Camprodon (Dalmau, 2020) fins que va morir l'any 1910, fet que va suposar que la portada del periòdic local *La Font Nova* del 13 de novembre d'aquell any comencés amb el titular "La mort de D. Joseph Thomas". Cal esmentar que el seu fill, Josep Thomas i Corrons,¹⁴ també va

estar vinculat a Camprodon, ja que va ser redactor d'articles i poesies al periòdic quinzenal camprodoní *La Frontera*, tal com s'exposa en aquest diari el 23 d'abril del 1899:

"El día 9 del corriente se inauguró en Barcelona con mucha concurrencia la nueva agrupación democrática catalanista Catalunya y Avant asistiendo la casi totalidad de las sociedades y periódicos de Cataluña.

Por falta de espacio y por haberlo publicado la mayoría de los periódicos no insertamos lo que nos ha escrito nuestro compañero de Redacción D. José Thomas y Corrons que estuvo en dicha inauguración en representación de La Frontera."

Les altres vinyetes són fotografies d'espais monumentals de la vila. Apreciem el carrer Ignasi Casabó amb la Torre del Rellotge al fons; el Pont Nou des de diverses perspectives —des de l'actual carrer Cerdanya, des del carrer Sant Roc, sant protector de la pesta i de tot tipus d'epidèmies—¹⁵; un primer pla de la volta d'arc rebaixat amb la imatge de Sant Roc i el pont amb la Torre del Rellotge, i les restes de la muralla del castell de Sant

20

Obra de finals del segle XIX guardat al costat esquerre pel riu Ritort i al dret per tres cases d'estiueig: can Pomar, ca l'Oliveda i can Torrent. Al final de passeig hi ha la Font Nova i el monument al doctor Robert.

21

Bartomeu Robert Yarzabal (Tampico 1842 - Barcelona 1902) va ser metge, polític i alcalde de Barcelona. Robert recomanava als seus pacients, aristòcrates i persones benestants de Barcelona, una estada a Camprodon perquè el seu bon clima d'estiu ajudava a guarir-se de molts mals (Noguer-Juncà, 2019). Aquest doctor també es va construir una casa al carrer Freixenet, al costat de la del seu cunyat Emerencià Roig, la qual avui dia està gairebé en ruïnes.

22

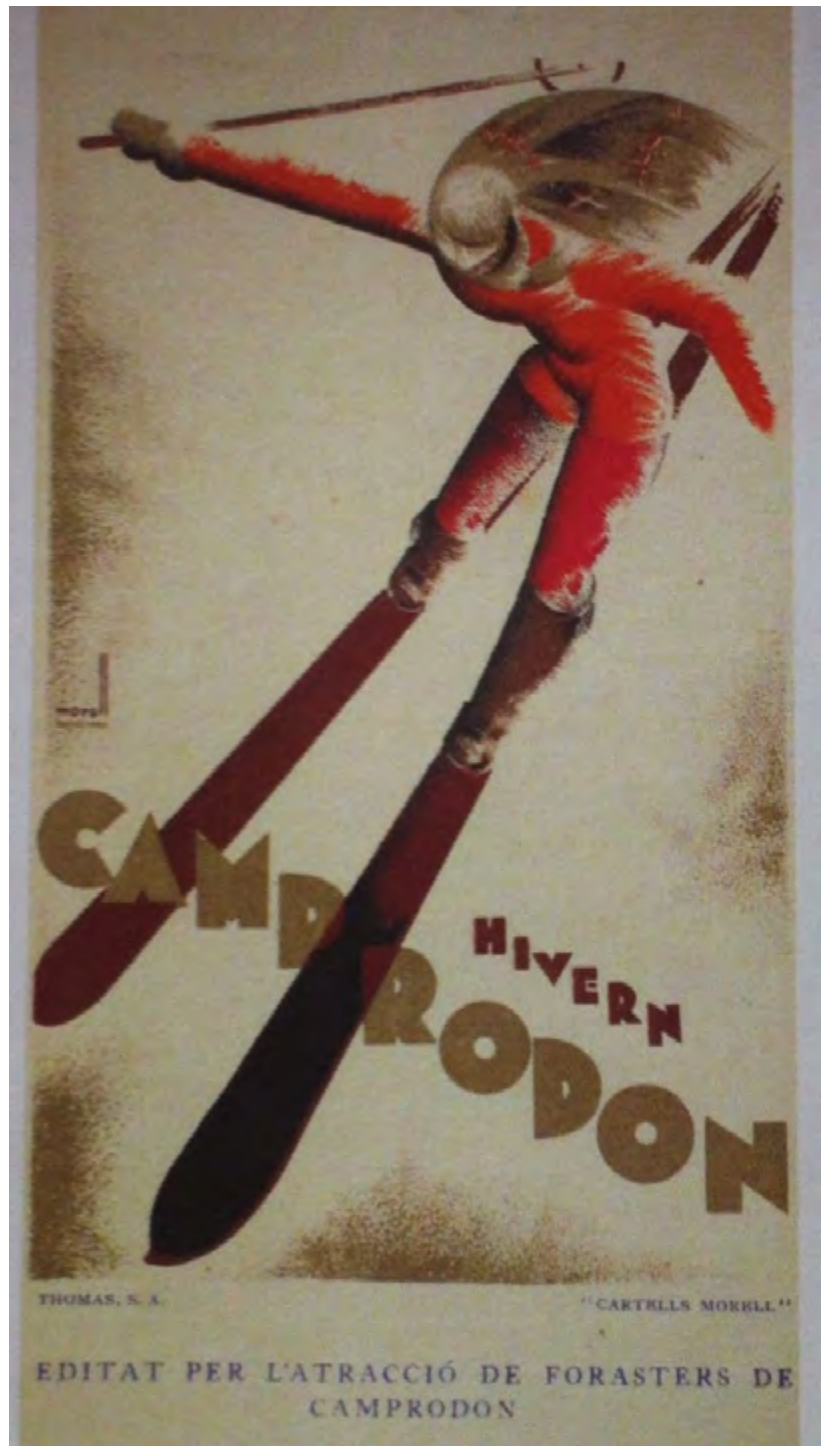
Els germans Ferran i Alfons d'Oliveda van ser els pioners de l'estiueig a Camprodon, dels quals ja hi ha constància que a l'agost del 1856 arriben a Camprodon atrets per la caça. Van inaugurar la primera casa d'estiueig de Camprodon el setembre del 1880 (Noguer-Juncà, 2019).

Nicolau.¹⁶ Així mateix, hi ha vinyetes de llocs religiosos, com del Monestir de Sant Pere,¹⁷ amb neu i sense, i també de l'església del Remei de Creixenturri¹⁸ i dels paratges naturals que l'envolten.

Alhora, trobem vinyetes d'indrets que es van fer populars entre la colònia d'estiuejants que freqüentava Camprodon llavors i que, a la primera dècada del segle xx, va arribar a ser de més de 1.000 persones (Planas, 1993). Visualitzem la façana de l'Hotel Rigat,¹⁹ establiment d'estil modernista que tenia uns salons amplis i luxosos i una elegant sala de festes que va esdevenir el centre neuràlgic de trobades dels estiuejants (Noguer-Juncà, 2019), i també la Font de la Forcarà, una representació que exemplifica els vectors higienistes, ja comentats prèviament, que els estiuejants atribuïen a Camprodon, que eren aires purs i aigües netes i fresques.

També podem fitar vinyetes dels dos punts de la vila que, possiblement, més empremta de l'esplendor de l'estiueig hem heretat que són: d'una banda, el passeig de la Font Nova,²⁰ orientat cap al monument al Doctor Robert,²¹ i el passeig des de les vores del riu Ritort, amb la casa d'estiueig de la família Oliveda²² en primer terme; de l'altra, el passeig Maristany,²³ una obra arquitectònica que es va iniciar el 1924 quan el prohoms barceloní Francesc Carles Maristany va encarregar al constructor camprodoní Francesc Suriñach la construcció d'un habitatge, seguint possiblement els models urbanístics anglesos (Dalmau, 1999), en els terrenys de Ca N'Aulí, una casa de pagès molt gran dels afores de Camprodon, cap a la banda de Llanars (Planas, 1993); ara bé, Maristany, seguint els consells de Suriñach perquè promogués una actuació major no només va construir la seva casa, sinó que va fer un passeig espaiós i assolat, el famós passeig Maristany, el qual ben aviat es va convertir en el nou centre d'estiueig i d'ubicació de moltes altres cases senyoriales (Noguer-Juncà, 2019).

A més, percebem una imatge del monument, ubicat prop de les fonts del Boix, de Sant

Cartell obra de Josep Morell i imprès per Thomas, SA (vers 1930). MARC MARTÍ, 2001

Patllari i del Vern, a Cèsar August Torras,²⁴ que estiuejava amb la seva família a Camprodon i que va promoure la construcció del xalet-refugi d'Ulldeter, el primer refugi de muntanya de l'Estat espanyol;²⁵ algunes vinyetes de caràcter més idíl·lic i bucòlic que volen transmetre la vida quotidiana de la població rural de principis del segle xx; i vinyetes que il·lustren la intensa vida cultural

23

El passeig Maristany va formar part del municipi de Llanars fins al 16 de juny del 1965, quan el Ministerio de Gobernación va aprovar el Decret 1730/1965, pel qual s'agregava al municipi de Camprodon. L'11 de novembre del mateix any els dos ajuntaments van firmar l'acta de segregació i la definició dels nous límits territorials (Dalmau, 1999).

i esportiva dels estiuejants durant les seves estades a Camprodon, com la que reproduïx els espectadors dels campionats de natació que feien aquesta comunitat amfitriona.

Arribats a aquest punt, cal anotar que nombroses imatges de les vinyetes són reproduccions de les fotografies de Valentí Planesas,²⁶ un dels fotògrafs més destacats que mai ha tingut Camprodon. Algunes mostres en són les vistes

del Pont Nou, el Monestir de Sant Pere i el passeig de la Font Nova, aquest cop nevad.

A la vegada, i buscant la màxima optimització de recursos, les imatges emprades a les vinyetes també es van utilitzar per elaborar postals editades per Thomas i Hijos de J. Thomas. Cal assenyalar que la majoria dels originals d'aquestes postals es conserven en diferents arxius, com ara l'Arxiu Històric

Postal del Santuari del Remei de Creixenturri editada per Thomas, SA (dècada del 1910).

COL·LECCIÓ PARTICULAR AGUSTÍ DALMAU I FONT

Fotografia de Valentí Planesas del Monestir de Sant Pere de Camprodon nevad (dècada del 1930).

COL·LECCIÓ PARTICULAR AGUSTÍ DALMAU I FONT

24

Cèsar August Torras (Barcelona 1852 - Barcelona 1923) és considerat el pioner de l'excursionisme a Catalunya. Va ser president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i del Centre Excursionista de Catalunya en dues etapes. D'entre tot el seu llegat bibliogràfic, cal destacar-ne les guies excursionistes publicades entre el 1902 i el 1904, de títol genèric *Pirineu català* (Cabeza, 1993).

25

El xalet-refugi d'Ulldeter, obra de l'arquitecte Jeroni Martorell, es va inaugurar el 25 de juliol del 1909 i va ser sovintejat fins al 1925, quan va esdevenir ruïnes per la poca qualitat dels materials de construcció i per les inclemències meteorològiques. El refugi, que gestionava directament el Centre Excursionista de Catalunya, tenia obert tot l'any i ofería unes tarifes per a la temporada d'estiu i unes per a la d'hivern. Anys més tard, el 25 de maig del 1953, es va posar la primera pedra del nou xalet, situat a 2.221 metres, obra de l'arquitecte Jordi Bonet, però no es va inaugurar fins al 29 de juny del 1959, cinquanta anys després d'haver inaugurat l'altre (Birba, 1972; Noguera-Juncà, 2019).

26

Valentí Planesas i Boyer (Camprodon 1903 - 1966) va ser un fotògraf autodidacta. Era propietari d'una sabateria familiar, tasca que compaginava amb les seves aficions: la literatura (principalment poesia), la música (tocava el fiscorn a la Cobla de Camprodon) i, sobretot, la fotografia. Planesas va fotografiar la realitat entre els anys trenta i cinquanta de Camprodon (edificis patrimonials, places i carrers, botigues, etc.) i també, tot i que amb menys quantitat, altres pobles de la Vall de Camprodon, com Llanars, La Roca o Vilallonga de Ter (Dalmau i Molas, 2016).

Fotogràfic de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya i el del Centre Excursionista de Catalunya, entre d'altres.

Confirmant aquestes paraules, tenim les imatges 5, 6 i 7, en les quals veiem dues postals editades per Thomas i una fotografia de Planesas, que es corresponen, respectivament, amb vinyetes filatèliques dels fulls emesos pel Sindicat d'Iniciatives Turístiques de Camprodon.

Conclusions

A les pàgines anteriors hem apreciat que les vinyetes filatèliques van ser, en el context de la Segona República, una eina més de publicitat turística sobre paper (fonamentalment basada en diaris i cartells) en un moment en què no hi havia pràcticament cap altre mitjà (la publicitat radiada com a fenomen important no va arribar fins després de la guerra del 1936). Les imatges explicaven molt bé el que es trobaria el foraster.

En el cas de Camprodon, on lamentablement no hi ha cap projecte ni iniciativa patrimonial de recuperació de les vinyetes, més que un logotip, que podria ser el pont vell, amb les imatges visuals es va pretendre remarcar els conceptes d'aire pur, salut i natura, idees que es pretenien "vendre" per atraure més famílies benestants a estiuajar. Hem d'assenyalar que les vinyetes en qüestió van ser un aprofitament fàcil i econòmic dels cartells de Morell, de les postals de Thomas i de les fotografies de Planesas, entre d'altres. La trilogia cartell-postal-vinyeta a partir de la mateixa fotografia tenia almenys dos objectius importants: l'economització de la fotografia (en aquella l'època era un producte car) i la reiteració d'aquesta imatge per calar més en el possible visitant.

Cal esmentar que, malgrat la democratització dels viatges i el desenvolupament d'eines digitals, algunes de les imatges projectades per les vinyetes i altres materials publicitaris dels primers trenta anys del segle xx s'han anat repetint al llarg dels anys i han perdurat fins a l'actualitat, gairebé de manera idèntica,

Postal de les voreres del riu Ritort des del passeig de la Font Nova i amb la casa dels Oliveda en primer pla editada per Thomas, SA (dècada del 1910)

COL·LECCIÓ PARTICULAR AGUSTÍ DALMAU I FONT.

com és el cas del pont romà de Camprodon i del passeig de la Font Nova. Així doncs, podem afirmar que el *mainstream* turístic actual de Camprodon i la seva vall són una herència de la interpretació romàntica dels primers estiuajants vinguts de Barcelona.

En aquest sentit, hem de tenir en compte que la idea de difondre els passejos, les fonts, etc. també la trobem en els materials promocionals elaborats pels Sindicats de Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Ripoll i Ribes de Freser. Així

doncs, podríem dir que aquestes entitats van ser el primer intent de construir una estructura turística del Pirineu català amb la finalitat de crear una imatge turística unificada i coherent ja que actuava com un agent amb un programa publicitari per promocionar el

patrimoni natural i cultural de la zona. Però, malauradament, totes aquestes propostes van quedar estroncades amb l'esclat de la guerra. ■

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Alcalide, R.** (1999). "La introducció i el desenvolupament del higienisme en Espanya durant el segle XIX". *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 3: 32-54.
- Aracil, F.** (2008). "Filatelia y turismo". *Revista Filatélica*, 445: 63-64.
- Barjau, S.** (2003). *Els cartells més petits del món: les vinyetes publicitàries*. Barcelona: Oliva.
- Birba, L.** (1972). *La Vall de Camprodon*. Barcelona: Selecta.
- Cabeza, J.** (1993). "Estudi bibliogràfic de Cèsar August Torras i Ferrerri". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 35, vol. 8: 213-240.
- Casassas, J.** (2014). *La construcció del present. El món de 1848 hasta nuestros días*. Barcelona: Ariel.
- Dalmau, A.** (1999). *Llanars*. Girona: Diputació de Girona.
- Dalmau, A.** (2020). *La Vall de Camprodon desapareguda*. El Papiol: Efadós.
- Dalmau, A. i Molas, O.** (2016). *Valentí Planesas: passió per Camprodon*. Ripoll: OM.
- De Fluvià, A.** (2011). *Manual d'heràldica i tècnica del blasó*. Barcelona: Galerada.
- El Muntanyenc.** (2 de març de 1930). Recuperat de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/viewer.vm?id=0000523793&page=1&search=&lang=ca&view=premsa>
- El Muntanyenc.** (16 de març de 1930). Recuperat de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/viewer.vm?id=0000523802&page=1&search=&lang=ca&view=premsa>
- El Muntanyenc.** (30 de març de 1930). Recuperat de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/viewer.vm?id=0000523811&page=1&search=&lang=ca&view=premsa>
- El Muntanyenc.** (7 de maig de 1933). Recuperat de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/viewer.vm?id=0000524445&page=1&search=&lang=ca&view=premsa>
- Fernandez, L.** (1991). *Historia General del Turismo de Masas*. Madrid: Alianza.
- Gil De Arriba, C.** (1992). *Casas para baños de ola y balnearios marítimos en el litoral montañoso, 1868-1936*. Santander: Universidad de Cantabria-Fundación Marcelino Botín.
- González, J. C.** (2005). "La Comisión Nacional de Turismo y las primeras iniciativas para el fomento del turismo: la industria de los forasteros (1905-1911)". *Estudios Turísticos*, 163-164: 17-30.
- Herbert, R.** (1988). *Impressionism: Art, leisure and parisian society*. New Haven: Yale University Press.
- Herbert, R.** (1989). *El impresionismo: arte, ocio y sociedad*. Madrid: Alianza.
- Hobsbawn, E.** (2013). *Un tiempo de rupturas. Sociedad y cultura en el siglo XX*. Barcelona: Crítica.
- La Font Nova (13 de novembre de 1910).** Recuperat de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/viewer.vm?id=0000644052&page=3&search=Thomas&lang=ca&view=premsa>
- La Frontera (23 d'abril de 1899).** Recuperat de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/storie/00/00/85/18/06/PFLIP/tomca.html?PageNumber=4>
- Larrinaga, C.** (2015). "De las playas frías a las playas templadas: la popularización del turismo de ola en España en el siglo XX". *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 37: 67-87.
- Martí, M.** (2001). *Morell Cartells. L'obra del cartellista Josep Morell, recopilada per Marc Martí*. Barcelona: Marc Martí.
- Montaner, J.** (2004). "Cent anys de cartells turístics a Catalunya". *Estudis de Turisme de Catalunya*, 15: 33-36.
- Noguer-Juncà, E.** (2019). *Estiuejants, excursionistes i forasters. La història del turisme a la Vall de Camprodon*. Figueres: Brau.
- Palou Rubio, Saida.** (2012) *Barcelona, destinació turística. Un segle d'imatges i de promoció pública*. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Permanyer, L.** (6 de desembre del 1998). "La casa i el obrador de Thomas". *La Vanguardia*, p. 7.
- Planas, S.** (1993). *Camprodon*. Girona: Diputació de Girona.
- Puigvert Solà, J. M.** (2018). "El agua y el ocio como terapia de salud. Las colonias de veraneo de montaña en Cataluña, 1860-1936". Dins PUIGERT, J. M.; FIGUERAS, N. (ed.) *Balnearios, Veraneo, Literatura. Agua y salud en la España contemporánea*, 121-198. Barcelona: Marcial Pons.
- Satué, E.** (2011). *El factor diseño en la cultura de la imagen y en la imagen de la cultura*. Madrid: Alianza.
- Sauret, J.** (2018). Les vinyetes filatèliques com a font d'informació historiogràfica i artística. (Tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili, Catalunya). <https://www.tdx.cat/handle/10803/664660>
- Silveira, S.** (2008). "La filosofia vitalista. Una filosofia del futuro". *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, 25: 151-167.
- Switzerland Tourism (Winter 2014-2015).** *My Switzerland. 150 years if winter tourism*, p. 6. Zurich: Switzerland Tourism.
- Tarrés, J.** (2007). "Josep Thomas i la "Sociedad helogràfica española": orígens de les impressions en fotogravat a l'Estat". *Revista Cartòfila*. *El Cercle Cartòfil de Catalunya*, 26.
- Tatjer, M.** (2012). *Els banys de mar a Catalunya*. Barcelona: Alberti.
- Vidal, D.** (2003). "El turisme: organització i imatge turística". Dins MUNTORIOL, A. (coord.) *Imatge i destí. Cartells turístics de les comarques gironines* (p. 57). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Weill, A.** (2003). "El cartell turístic: una mirada internacional". Dins MUNTORIOL, A. (coord.) *Imatge i destí. Cartells turístics de les comarques gironines* (p. 21). Barcelona: Generalitat de Catalunya.